

Öğrencilerin Sosyal Sorumluluklarının Geliştirilmesinde Öğretmenlerin Rolü

The Role of Teachers in Developing Social Responsibilities of Students

Hüseyin ŞİRİN

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara-TÜRKİYE

ÖZET

Sosyal sorumluluklarının tanımları ve biçimleri nelerdir ve insanlar bunları hangi yollarla öğrenirler? Bu çalışmada; sorumluluk ve sosyal sorumluluk kavramları tanımlanmış, ardından eğitim kurumlarının sosyal sorumluluk ile ilgili üstlenmesi gereken görevleri tartışılmıştır. Sosyal bir varlık olarak insan önce kendine karşı ardından da yaşadığı çevreye karşı bir takım sorumluluklarını yerine getirmektedir. Bu sosyal sorumluluklar ailede, doğal çevrede ve okullarda kazanılır. Bu noktada öğretmenler bireysel ve sosyal sorumlulukların kazanımında anahtar bir role sahiptirler.

Anahtar Sözcükler: Sorumluluk, sosyal sorumluluk, sosyal sorumluluk, eğitim

ABSTRACT

What are the descriptions and forms of social responsibilities and in what ways people learn them? In this study, the concepts of responsibility and social responsibility are described and then the expected responsibilities and duties of educational organizations are discussed. Man, as a social entity, carries out responsibilities, first, for himself/herself then for the society s/he lives in. These social responsibilities are acquired in the family, in natural environments and schools. At this point, teachers have a key role in improving individual and social responsibilities.

Key Words: Responsibility, social responsibility, social responsibility, education

1. Giriş

İnsanın evrende bu güne kadar var olmasını, gelişmesini ve gelecekte de varlığını sürdürmesini sağlayacak en önemli etkenin uyum olduğu söylenebilir. Uyum hem biyolojik hem de sosyolojik bir kavramdır. Bu anlamda insanın sosyobiyolojik varlık olduğunu söylemek yanlış olmaz. İnsan dünyaya biyolojik varlık olarak gelir ve çevreye uyum sağlayabildiği ölçüde varlığını sürdürebilir.

Varlığını sürdürmek durumunda kalan insanın içinde bulunduğu doğal atmosfere uyum sağlaması yalnızca yiyecek içecek gibi temel ihtiyaçlarını bulmakla sınırlı olmayıp toplumsal bir varlık olarak sevgi, aitlik, saygınlık statü gibi ihtiyaçlarını da karşılmasını açıklarken sosyolojik olarak tanımlama getirmek zorunludur. Bu anlamda toplum kavramını açıklama gereği vardır.

Toplum, insan davranışlarını hem özgürlüğe kavuşturan hem de sınırlandıran, bir yandan karşılıklı yardımlaşmalar olarak tanıyan, diğer yandan gruplaşmalara ve bölünmelere yol açan, değişken toplumsal örgütler ve ilişkiler ağıdır (Doğan, 2002:61). Bir diğer tanımlama olarak toplum; kendi kendini korumak ve sürdürmek üzere birçok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan insanlardan oluşan görece bir sürekliliği olan, genellikle belli bir coğrafi yeri ve ortak kültürü bulunan, çok ya da az kurumsallaşmış bir karmaşık ilişkiler bütünüdür (Ozankaya, 1976:3). Temel tanımlar olarak verilen bu iki tanımın iki farklı boyutu dikkate aldığı söylenebilir. Tanımlardan ilkinde birey ve bireyler arası ilişkiler ön plana çıkarken, ikinci tanımda ise bireylerin oluşturduğu gruplar ön plana çıkmaktadır.

Toplumları oluşturan, güçlendiren önemli değerlerden biri; o toplumu oluşturan her bir bireyin üzerine düşen sorumlulukları, toplum uyumunu bozmadan yerine getirmesidir. Bireyin toplumsallaşması bir süreci gerektirmektedir. Bu anlamda toplumsallaşma, insanın yaşadığı toplumun sosyokültürel öğelerini yaşamı sırasında içselleştirdiği ve insani kişiliğinin farkına vardığı, bunun yanı sıra anlamlı toplumsal görevlerle yaşamak zorunda olduğu toplumsal çevreye uyumunu sağlayan bir süreçtir (Doğan, 2002:146). Söz konusu bu süreç, bireyin doğumundan itibaren geçirdiği aşamalarıdır. Bu aşamaları;

çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak ayırmak mümkündür. Hangi aşamada olursa olsun sosyal bir birey olarak insan, yaşamını sürdürürken, yaşam kalitesini yükselten çeşitli etkinliklerde bulunmak, çeşitli destekler almak, çeşitli destekler vermek durumundadır. Diğer bir deyişle değerlerden yararlanırken değerler yaratmak zorundadır.

Bireyin söz konusu bu aşamalardan da anlaşılacağı üzere karşılaştığı ilk toplumsal kurum ailedir. Birey ailede iyi-kötü, güzel-çirkin gibi sosyal normları, gelenek-görenekleri ve değer yargılarını bu kurumda öğrenir.

Aileden sonra toplumsallaşmanın diğer ortamları, mahalle, sokak, okul, kütüphane, kahvehane, sendika, spor kulüpleri, siyasi partiler, dernekler, vakıflar vb. olarak sıralanabilir. Sıralanan bu dizgide hiç şüphesiz en kritik öge olarak okulu ön plana çıkarmak gereklidir. Okul formal boyutu ile bireyin toplumsallaşma sürecine doğrudan etki eden kurumdur. Çünkü eğitim sisteminde birey planlı ve programlı biçimde hayata yani sosyal bir ortamda yaşamaya yönelik biçimde hazırlanır. Okul yenilikçi yönüyle her zaman çevreye katkıda bulunmak durumundadır.

2. Sorumluluk ve Sosyal Sorumluluk

Sorumluluk, bireyin kendi davranışlarının sonucunu üstlenmesi biçiminde tanımlanabilir. İnsan, davranışlarının hesabını önce kendisine, sonra da diğer insanlara verebilmelidir. Sorumluluk, genellikle yükümlülük ve ödev kavramları ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ödev, bir temel hakkın sınırlandırılması sonucunda oluşan hukuksal durumdur. Temel haklar sınırlandırılmış olmaları nedeniyle ödevler içerir. Kişinin kendisine tanınan hakkın, toplum, diğer insanlar ve hatta gelecek kuşaklar için ödev niteliği taşıdığı söylenebilir.

Sorumluluk kavramını, bir işi istenilen nitelikte ve nicelikte yapma zorunluluğu süreci olarak düşünmek mümkündür. Ancak bu süreç “başkalarının haklarına saygılı olmak ve kendi davranışlarının sonuçlarını yüklenmek” şeklinde gerçekleşir. Sosyal sorumluluk kavramı çerçevesinde Türk Millî Eğitiminin genel amacı oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu temel ilkelerin ilkinde,

Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek; olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda sözü edilen Türk Eğitim sisteminin bu amacına ulaşabilmesi, sistemi işleyip uygulayacak olan öğretmenlerin ve diğer eğitim personelinin niteliklerine bağlıdır. Bu nedenle öğretmen, demokratik yönetimin ve demokratik yaşama biçiminin temelini oluşturan anlayış, tutum ve idealleri geliştirmede olumlu katkıda bulunmaya en uygun unsur, sosyal bilgiler de en uygun derstir olarak tanımlanabilir (Erdem, 1996:2). Öğrencilerin vatandaşlık ve demokrasi ile ilgili ilk temel bilgi ve becerilerini bir vatandaşlık eğitim programı olan hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde kazanmaları gerekir.

Sosyal bilgiler dersi, sorumluluk kavramıyla bağlantılı olarak bilgi, tutum ve becerilerin edinilmesi ile ilişkilidir. Bu derside demokrasinin, insan haklarının gelişmesi ve yaygınlaşmasında ülke ve dünya ailesinin bir ferdi olarak bireyin, sorumluluğunu yerine getirmesinde önemli yararlar sağlaması amaçlanmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi, karar verme becerisini geliştirecek türde yaşantılarla öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, demokrasinin ilkelerini uygulama ve demokratik tutum kazanmalarına olanak sağlamalıdır. Bu anlamda demokrasi eğitiminin uygulama alanı sayılan sosyal bilgiler dersi, demokratik ortamlarda yapılması hâlinde etkili ve anlamlı olabilir. Demokrasinin ilkeleri uygun koşullar sağlandığında benimsenip gelişebilir (Gözütok, 1995:27).

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasinin uygulama alanı olarak kabul edilebilecek olan sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin geliştirdiği tutum, demokrasinin geleceği ile ilgili ipuçları verebilir. Sağlıklı işleyen bir demokrasi, bireyin tam olarak gelişmesine olanak

sağlayabilir. Demokrasinin gelişmesine engel teşkil edebilecek tutum ve davranışların önüne geçilerek öğrencilerin iyi birer birey, ülke, bölge ve dünya vatandaşı olmaları sağlanabilir.

2.1. Örgüt Düzeyinde Sosyal Sorumluluk

Örgütlerin sosyal sorumlulukları, modern yönetim anlayışında üzerinde tartışılan ve tanımlanmaya çalışılan bir kavram haline gelmiştir. Değişen değerlere bağlı olarak günümüz toplumları, artan bir oranda örgütlerin sosyal sorumluluk üstlenmeleri konusunda baskı yapmaya başlamış olduğu söylenebilir.

Örgütler, çevrelerindeki sistemin bir parçası olduğuna göre, yaşamlarını sürdürmeleri bu sistemdeki değişikliklere uyum sağlamalarıyla mümkündür. Örgütler, sistemdeki değişikliklere uyum sağlamak için, modern örgüt yönetiminin en temel özelliği olan sorumluluğu bir araç olarak kullanmalıdırlar. Etik değerler çerçevesinde faaliyet gösteren tüm kurumların, içinde buldukları topluma ve çevreye karşı sosyal duyarlı olması ve sosyal sorunların çözülmesinde etkin bir rol oynaması doğal bir zorunluluk olarak görülebilir.

Toplumsal yaşamın bir gereği olarak ortaya çıkan sorumluluk kavramı, değişen şartlara bağlı olarak, boyutları ve etki alanı artmış şekilde sosyal sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal sorumluluk, sosyal anlaşma ve uzlaşmaya girişimi ifade ederek; “bir örgütün ekonomik ve yasal koşullara, iş ahlakına, örgüt içi ve çevresindeki kişi ve kurumların beklentilerine uygun bir çalışma stratejisi ve politikası gütmesine” yönelik eylemleri kapsamaktadır (Eren, 1997: 101-102).

Dinçer (1998, 155) sosyal sorumluluk kavramı aşağıdaki şekilde tanımlamaktadır. Sosyal sorumluluk; örgütlerin ekonomik faaliyetlerinin, onunla ilgili tarafların (hissedarlar, çalışanlar, tüketiciler ve nihayet tüm toplum) hiçbirinin çıkarlarına zarar verilmeden yönetilmesidir. Bir başka tanıma göre sosyal sorumluluk; yöneticilerin, toplumun değer ve amaçları açısından arzu edilen yolları takip ederek, bu yönde

kararlar vermesi ve örgütün yönetilmesi konusunda bağlı olduğu mecburiyetler biçiminde ifade edilmektedir (Bayrak, 2001, 83).

Sosyal sorumluluk kapsamına giren konuları;

- ✓ örgütün ve onun yöneticilerinin, örgüt üyelerine karşı olan yükümlülükleridir.
- ✓ Sosyal sorumluluk kapsamına giren ikinci konu, yakın çevreye istihdam olanaklarının teminidir, işe almada, cinsiyete, ırka ve sosyal sınıflara eşit davranılmalıdır.
- ✓ tüketicinin korunmasıdır.
- ✓ Çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevrenin yaşanabilecek bir ortam olarak korunmasıdır.
- ✓ İnsanlığa karşı duyulması gereken ihtiyari sorumlulukları biçiminde sıralamak mümkündür.

Yukarıda kısaca açıklanmaya çalışılan sosyal sorumlulukların kapsamını, genel olarak iki şekilde incelenebilir. Bunlar, örgüt içi sosyal sorumluluk ve örgüt dışı sosyal sorumluluk şeklindedir. Örgüt içi ve örgüt dışı sosyal sorumlulukları da şu şekilde sıralayabiliriz (Şener, 1996:16) :

A) Örgüt İçi Sosyal Sorumluluklar

1. Örgütün personeline önem vermesi,
2. Personelin işe adaptasyonunu sağlama,
3. Çalışma ortamının veya koşullarının, çalışana göre ayarlanması, iyileştirilmesi,
4. Bireyin kişisel eğitimine ve kariyerine odaklanma,
5. İşletmelerde iletişimi artırma ve yönetime katılma olanağının sağlanması,

B) Örgüt Dışı Sosyal Sorumluluklar

1. Örgütlerin iş ahlakına uymaları,
2. Ürün ya da hizmetin güvenliği bakımından, ürünü ya da hizmeti tüketiciye tanıtmaya,
3. Tüketicileri bilgilendirme sorumlulukları,

4. Fiyat belirleme bakımından sorumlulukları,
5. Çevre kirliliğinin önlenmesi açısından sorumlulukları olarak sıralanabilir.

2.2. Öğretmenlerin Sosyal Sorumluluk Eğitimindeki Rolü

Sosyal sorumlulukların neler olduğu, bunlara ilişkin becerilerin öğrencilere kazandırılma süreci öncesinde öğretmenlerin konuya ilişkin bilgi ve beceri düzeyinin artırılması amacıyla eğitimler verilmesi gerekmektedir. Sosyal sorumluluk için eğitimi geliştirmek amaçlı hiçbir yeni kavramsal program ya da müfredat yaklaşımı öğretmenlerin bağlılığı ve eğitimi gerçekleştirilmeden etkili olamaz ve sürdürülemez. Öğretmenler konuya ilişkin olarak eğitilmez ve sosyal sorumluluğa bağlanmazlarsa bunu öğrencilerde nasıl gerçekleştirebilirler (Lawson, 1999:119).

Öğretmenler, görevlerini yerine getirirken öğrencilerle, meslektaşları ile yöneticilerle, merkez teşkilatı ile ailelerle ve kendisi ile yakın ilişki içindedirler (Campbell, 2000). Öğretmenin ilişki içinde olduğu gruplara bakıldığında, en yoğun ilişki içinde olduğu grubun öğrenciler olduğu söylenebilir. Öğretmenin, öğrencilerin okul ortamında rahat ve huzurlu olmalarından sorumlu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bir öğretmenin, okul içinde ilişki kurduğu bir diğer grup ise meslektaşlarıdır. Öğretmen, meslektaşlarının kişisel özelliklerinden hoşlanmasın hoşlanmasın onlarla mesleki ilişki sınırları içinde iletişim kurmalıdır. Bir öğretmen kendinden daha deneyimli meslektaşlarından görüş ve önerileri alabilmeli, daha az deneyimli meslektaşlarına ise yardım etmek için hazırlıklı olabilmelidir.

Okul yönetimince verilen uygun görevlerin öğretmen tarafından yerine getirilmesi onun, okul yönetimine karşı sorumlulukları kapsamında değerlendirilebilir.

Öğretmen, öğrencilerinin aileleri ile de bir takım ilişkiler kurmaktadır. Öğrencilerin akademik gelişimlerine ilişkin ailelerle paylaşımlarda bulunmaktadır. Öğrencilerin aile ortamındaki davranışlarına ilişkin ailelerden geri bildirimler alabilir.

Öğretmen, kendisi ile de ilişki içindedir. Okuldaki davranışlarına ilişkin kendi kendine düşünür. Nerede doğru ya da yanlış yaptığını sorgular. Nasıl davranması gerektiği konusunda kendi kendine sözler verir.

Okul ortamında tüm bu karmaşık ilişkiler ağı göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlerin, kurduğu ilişkilerde bazı yanlış davranışlar sergilemesi olasıdır. Bu açıdan bakıldığında öğretmenlik mesleğinin teknik bir meslekten çok sosyal sorumluluğu olan bir meslek olduğu söylenebilir.

Batelaan (2001), bireylerin; başkalarını ciddiye aldığı, karşısındaki kişileri samimi olarak anlamaya çalıştığı, karşısındaki kişilerin fiziksel özelliklerine ve belli bir gruba bağlı olup olmadığına bağlı olarak yargılamadığı ve her insanın eşit haklara sahip olduğuna inandığı zaman saygıdan bahsedilebileceğini belirtmektedir. Öğrencilerin saygıyı, birbirlerinin yeteneklerini ve becerilerini keşfederek öğrenebileceklerini, bu nedenle öğrencilere bilgi ve becerilerini kullanabilecekleri ya da gösterebilecekleri fırsatların verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Ulusal Eğitim Birliği (NEA) de öğretmen davranışlarına etik açıdan bir standart getirmek amacıyla bir takım etik kodlar geliştirmiştir. Aşağıda bu kodlar sırasıyla verilmiştir: (<http://www.aacap.org/CodeOfEthics/CodeOfEthics.pdf>)

İlke 1

Öğretmenlik mesleğinin temel yükümlülüklerinden biri çocukları ve yetişkinleri bilimsel bilgiler ışığında demokratik yaşam düzenine hazırlamak, onların mutlu, yararlı ve kendine güvenen bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olmaktır. Ulusun temel gücü, sosyal sorumluluk, ekonomik yeterlik ve bireylerinin ahlaki güçlerinden kaynaklanır. Bu ilkeye ilişkin yükümlülüklerini gerçekleştirirken öğretmenler;

1. Öğrencilerin fiziksel, zihinsel, duygusal, politik, ekonomik, sosyal, ırksal ya da dinsel özelliklerine bağlı olmaksızın tümü ile ilgilenir.
2. Öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alır.
3. Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır.

4. Öğrencilerin fiziksel, entelektüel, yaratıcı ve dini becerilerinin gelişimlerine ilişkin yüksek hedefler oluşturmaları ve bu hedefler doğrultusunda çalışmalarını için onları cesaretlendirir.
5. Öğrencilerin, Amerikan demokrasisinin çıkarlarını olduğu kadar sorumluluklarını da anlamalarına yardımcı olur.
6. Kanunlar tarafından gerekmedikçe ya da yetkili kurumlar tarafından istenmediği sürece öğrencilerin kişisel bilgilerini saklama haklarına saygı gösterir.
7. Öğretmenlik mesleğini yürütmesinden dolayı aldığı ücret dışında ödüllendirme kabul etmez.

İlke 2

Öğretmenlik mesleğinin üyeleri, her bir öğrencinin amaçlarını ve davranışlarını sosyal olarak kabul edilebilir bir sona ulaştırma görevini ailelerle paylaşırlar. Pek çok öğretim metodunun etkililiği ailelerle kurulan işbirliğine bağlıdır. Bu ilkeye ilişkin yükümlülükleri gerçekleştirirken öğretmenler;

1. Ailelerin çocukları ile ilgili temel sorumluluklarına saygı gösterir.
2. Ailelerle dostça ve işbirlikçi ilişkiler kurmaya çalışır.
3. Öğrencinin, kendi ev ortamında özgüvenin artmasına ve özgüvenin düşmesine neden olan düşük notlar almamasına yardımcı olur.
4. Aileleri, çocuklarının ilgi ve isteklerine ilişkin bilgilendirir ve aileden aldığı bilgileri gizli tutar.
5. Aileleri çocuklarının gelişimlerine ilişkin bilgilendirir.

İlke 3

Öğretmenlik mesleği, toplumda, sadece öğretmenin bireysel davranışlarını değil, davranışların okul ve toplum ile olan etkileşimlerini de içeren bir yer teşkil eder. Bu tür etkileşimler yapıcı ve işbirlikçi bir şekilde işlerse eğitim çok etkili olur. Bu ilkeye ilişkin yükümlülüklerini gerçekleştirirken öğretmenler:

1. Profesyonel kişiler için toplumun uygun gördüğü davranış kalıplarına bağlı kalır.
2. Vatandaşlık görevlerini yerine getirir, öğrencilerine, ailesine ve kendine karşı sorumluluklarını düşünerek toplumsal etkinliklere katılır.
3. Tartışmalı konuları objektif bir bakış açısı ile ele alır ve böylece sınıfını partizan baskılardan korur.
4. Halka ait okulların, toplumdaki insanlara ait olduğunu bilir, okulun amaçlarına ilişkin paylaşımları cesaretlendirir ve uygulanan eğitim programlarına ilişkin halkı bilgilendirmeye çalışır.
5. İçinde bulunduğu topluma saygı gösterir, okul sistemine, toplumuna, devletine sadıktır.
6. Toplum içinde eğitimin kalitesinin artırılması ve toplumun ahlaki, dini ve entelektüel hayatını güçlendirmek için çalışır.

İlke 4

Öğretmenlik mesleğinin üyeleri, görevleri ile ilgili olarak bir takım yükümlülüklerle sahiptir. Bu yükümlülükler, işgören ve işveren arasında karşılıklı saygıya ve güvene bağlı olarak paylaşılır. Bu ilkeye ilişkin yükümlülüklerini gerçekleştirirken öğretmenler:

1. Uygun kanallar aracılığıyla profesyonel bir iş yapar.
2. Yetkisi olmayan kişilerle gizli ve resmi bilgileri tartışmaktan kaçınır.
3. Yeterliğine bağlı olarak bir göreve başvurur, başka öğretmen tarafından doldurulan bir göreve başvurmaktan kaçınır.
4. Uygun olmayan bir şekilde boşaltılan bir görevi kabul etmez.
5. Hizmet süresi tamamlanana kadar, karşılıklı anlaşmaya ya da yasal bir zorunluluğa bağlı olarak kontrat iptal edilene kadar yapılmış olan kontratın şartlarına uygun hareket eder.
6. Herhangi bir pozisyon değişikliği yapılmadan önce gerekli uyarıyı verir ya da böyle bir uyarının kendisine verilmesini bekler.
7. Diğer öğretmenlerine çalışmalarına ilişkin verilen tavsiyelerde adildir.

8. Öğretim materyallerinin üreticileri tarafından verilen herhangi bir ödülü kabul etmez.
9. Öğretmenlik mesleği dışında, mesleki statüsünü, öğrencilere olan tarafsızlığını olumsuz yönde etkileyebilecek herhangi bir görevde bulunamaz.
10. Okul politikalarının gelişimi sürecinde işbirliğinde bulunur.
11. Profesyonel bir hizmet yürütmek için işveren kurul tarafından verilen yükümlülükleri kabul eder.

2.3. Öğretmenlerin Velilere ve Topluma Karşı Sorumlulukları

1. Öğretmen, öğrencinin gelişimi ve rahatı için ailenin, kendisine danışma hakkı olduğunu fark eder.
2. Öğretmen, öğrencinin gelişimine ilişkin herhangi bir konuda aile ile işbirliği yapmanın önemini fark eder.
3. Öğretmen, öğrencinin psikolojik ve akademik olarak sağlıklı gelişimi için aileye öneriler sunmanın önemini fark eder.
4. Öğretmen, aileleri, çocuklarının rahatı için eğitim sürecine daha fazla katılmaları konusunda cesaretlendirir. Bu konuda her türlü çabayı gösterir.

Öğretmenlerin etik davranmalarına ilişkin farklı ülkelerde farklı kuruluşlar tarafından yayımlanan etik kodlar analiz edildiğinde tümünün bir takım değerlere dayandıkları görülmektedir. Değerlerin bireylerin davranışlarına olan etkileri yadsınamaz. Aydın (2003), öğretmenlerin etik davranmalarına ilişkin ileri sürülen etik kodların dayandıkları değerleri şu şekilde sıralamıştır:

- ✓ Profesyonellik
- ✓ Hizmette sorumluluk
- ✓ Adalet
- ✓ Eşitlik
- ✓ Sağlıklı ve güvenli bir ortamın sağlanması

- ✓ Yolsuzluk yapmamak
- ✓ Dürüstlük, doğruluk ve güven
- ✓ Tarafsızlık
- ✓ Mesleki bağlılık ve sürekli gelişme
- ✓ Saygı
- ✓ Kaynakların etkili kullanımı

Eğitimciler, öğrencilerin neyin doğru ya da yanlış olduğuna ilişkin kesin bir anlayışa ihtiyacı olduğu görüşünde birleşmektedirler. Konuya ilişkin literatürün pek çoğu, çocukların ahlaki değer anlayışlarının çökmekte olduğu fikrini desteklemektedir. Amerikan toplumunun üçte ikisi, toplumun daha önce olduğundan daha az dürüst olduğu düşünülmektedir. 2002 yılının Ocak ayında Josephson tarafından yapılan araştırmaya göre 12.000 lise öğrencisinin %74'ü sınavlarda kopya çektiklerini itiraf etmiştir (Lehr, 2003).

Yukarıdaki paragraftan, iki temel sonucun çıkarılması gerekmektedir. Öncelikle öğrencilerin, davranışlarının etik olup olmadığı ile ilgili çok fazla kaygı taşımadıkları söylenebilir. Daha sonra ise öğretmenlerin, öğrencilerine etik davranmanın öneminden bahsetmedikleri sonucu çıkarılabilir. Araştırmadan çıkarılması gereken ikinci sonuç ise sınıflarında etik ilkelere uygun davranan öğretmenlere ihtiyaç duyduğumuzun bir kanıtı olabilir. Akademik hedeflerin öğrencilere kazandırılmasının yanı sıra etik kaygılar da eğitim öğretim sürecinin merkezinde olmalıdır.

Bebeau, Rest ve Narvaez (1999), ahlakiliğin dört temel süreçle yapılandırıldığı bir modelden bahsetmişlerdir. Ahlaki duyarlılık, ahlaki yargılama, ahlaki motivasyon ve ahlaki karakter, modeli oluşturan süreçlerdir. Model, ahlakiliğin dört temel sürecinin, etkili bir ahlak eğitim programının oluşturulması için güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Dört Bileşen Modeli, ahlaki olarak uygun hareket edebilmek için gerekli olan ahlaki bilgi türlerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ahlaki duyarlılık, etik çalışmalar çerçevesinde, farklı durumları tanımlayabilme ve yorumlayabilme kapasitesini içerir (Akt.Tirri ve Kansanen, 2003).

Ahlâkî duyarlılık, davranışlarımızın diğer insanları nasıl etkilediğinin farkında olmamızdır. Öğretmenlik mesleğinde öğretmenler, öğrencilerle, ailelerle ve meslektaşları ile etkileşime girerken davranışlarında son derece dikkatli olmalıdır. Bu etkileşimli ilişkilerde ahlaki konuların da bulunduğu öğretmenler tarafından göz önünde bulundurulmalıdır. Öğretmenlik mesleğindeki ahlâkî duyarlılık, okulda çıkan ahlâkî sorunları ya da ikilemleri tanımlama ve çözme becerisini gerektirir.

Öğrenme sürecinde öğrenciler, müfredatın tanımladığı farklı konularla karşı karşıya kalmaktadırlar. Öğrenme sürecindeki ahlaki duyarlılık, öğrenme ortamındaki ahlaki ikilemlerin farkındalığını ve bu ikilemler üzerinde empatik düşünme kapasitesini içerir. Üstelik öğrenme, bilimsel konularda etik bir bakış açısıyla kritik düşünme becerilerini de içerir. Bu süreçte hem öğrenciler hem de öğretmenlerin karşılaştığı sorun ise, ahlaki muhakemelerine yön veren bilginin ve etik çalışma çerçevesinin farkında olmaktır. Ahlaki alanda öğrenciler, farklı öğrenme zorlukları ile karşılaşmaktadırlar. Bunun yanı sıra bilişsel, duyuşsal ve sosyal alanlarda da bir takım zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Öğrenme hedeflerinin bazıları ulusal müfredatta açık bir şekilde ifade edilmesine rağmen bazı okullar, öğrencilerin öğrenmesi gereken kendi etik kurallarını oluşturmaktadırlar. Ancak ahlaki öğrenmelerin bir çoğu, öğretmenler ve okuldaki diğer öğrenciler tarafından verilen ahlaki mesajlar aracılığıyla plansız bir şekilde gerçekleşmektedir (Tirri ve Kansanen, 2003).

Öğrencilerin, etik davranışlar sergileyebilmeleri için onlara etik davranışlar öğretilmelidir. Bu görev öğrencilerin eğitim ve öğretimlerinden büyük oranda sorumlu olan öğretmenlerindir. Bu görevin öğretmenler tarafından başarıyla yerine getirilmesi için öncelikle öğretmenlerin etik ilkelere uygun bir şekilde davranmayı içselleştirmiş olmaları gerekir. Bu nedenle öğretmen yetiştiren üniversitelerde görev yapan eğitimcilerin müfredat hedefleri ile öğretimin ahlaki yönlerini bütünleştirmeleri gerektiği söylenebilir.

Günümüz koşullarında etik ve etik olmayan davranışlar nelerdir? Bu soruya ilişkin düşünüldüğünde, öğretmen yetiştiren üniversitelerde görev yapan eğitimciler, öğretmen adaylarının ahlaki gelişimlerini nasıl sağlayacaklar? Bu ikiye soruya verilebilecek

cevaplar etik ilkelere uygun hareket etmeyi kendine prensip edinen öğretmenlerin yetiştirilmesini sağlayacaktır.

Lehr'in (2003), Purkey ve Siegel'den (2003) aktardığına göre çağrısız (invitational) eğitim, öğretime, olumlu yönde sosyal değişim için bir güç kaynağı olarak bakan bir paradigmayı yansıtır. Bu uygulama, öğretmen eğitimcilerini, sınıf içinde etik ve ahlaki lider olarak hazırlayan bir kuruluş olmalarını önerir. Bu model, öğrencileri kontrol etme ve birinin diğeri üzerine baskı kurduğu sınıf düzeni yerine, işbirliği, iletişim ve bağımsızlığa (connectedness) odaklanır. Çağrısız eğitim, saygı, güven, iyimserlik ve gönüllülük (kasıtlılık) olmak üzere dört temel ilkedен oluşur.

Güvenin, çağrısız öğretimde çok önemli bir yeri vardır çünkü güven insanların birbirlerine ihtiyacı olduğu, birbirlerine bağlı oldukları fikrini kabul eder. Güvenin olduğu yerde risk alma vardır, risk almanın olduğu yerde ise gelişimin olduğu söylenebilir.

İyimserlik, insanların, tüm alanlarda kullanmadıkları potansiyellere sahip oldukları inancıdır. İnsanların tüm alanlarda güçlendirilmesi felsefesine inanır.

Kasıtlılık, deneyime anlam kazandıran yapı olarak tanımlanmaktadır. Öğretmenler, öğrencilerin öğrenme sürecinde daha fazla kalmalarını ve daha fazla öğrenmelerini sağlayacak koşulları oluşturacak güce sahiptirler. Öğretim bu koşulları kasıtlı olarak oluşturma işidir ve yaygın anlamı ile iyi öğretim, hem niyet hem de hareket gerektirir. Tüm öğrencilere saygı gösterirler ve tüm öğrencileri için yüksek beklentilere sahiptirler. Öğrencilerin sergilemeleri gereken davranışlara modellik yaparlar (Lehr, 2003).

3. Sonuç

Üyesi bulunduğumuz toplumda farklı amaçlarımızı gerçekleştirmek amacıyla toplumun diğer üyeleri ile sık sık etkileşimde bulunuruz. Bu etkileşimler bazen bizim bazen de karşımızdaki kişilerin hayal ettiği gibi ya da beklediği gerçekleşmez. Zaman zaman biz zaman zaman da karşımızdakiler sorumluluklarına uygun davranmayarak etkileşim sürecini olumsuz yönde etkilemektedirler. Bu nedenle bireyler sorumlulukları

doğrultusunda davranarak amaçlarına ulaşmaya çalışmalıdır. Amaçların neler olabileceği ve bu amaçlara ulaşmak için bireylerin çevrelerine karşı sorumluluklarının tanımlanmış olması gerekmektedir. Tanımlanan sorumluluk davranışlarının bireylere öğretilmesi ve bireylerin bu konuda eğitilmesi süreci ideal toplum olabilmek için kritik bir öğedir.

Kaynaklar

- Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve Öğretimde Etik*. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.
- Batelaan, P. (2001). Learning to Respect. *Intercultural Education*. 12, 3.
- Bayrak, S. (2001). *İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk (1. Baskı)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Campbell, E. (2001). Let Right be Done: Trying to Put Ethical Standarts into Practice. *Journal of Education Policy*. 16, 5.
- Campbell, E. (2000). Professional Ethics in Teaching: towards the Development of a Code of Practice. *Cambridge Journal of Education*. 30, 2.
- Code of Ethics – Teachers url: <http://www.aacap.org/CodeOfEthics/CodeOfEthics.pdf>
- Doğan, İ. (2002). *Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2002). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.
- Dinçer, Ö. (1998). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası (5. Baskı)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Erden, M. (1996). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınları.
- Eren, E. (1997). *İşletmelerde Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Hardy, David E. (2002). Ethical Considerations Affecting Teaching Community Colleges: An Abundance of Feelings and Limited Facts. *Community College Journal of Research and Practice*. 26.
- Lawson, Hal A. (1999). American Academy of Kinesiology and Physical Education, *Quest*, 51, 116-149.
- Lehr, Judy B. (2003). Using Learner-Centered Education to Prepare Teachers for Ethical Leadership. *Education*. 124, 1.

- Minister of Education. (1993). Malta: Code of Ethics for Teachers. *European Education*. 25, 1.
- ÖLÇER, F. (2001). Günümüzde Sosyal Sorumluluğun Değişen Boyutları ve İşletmeler Üzerine Etkileri. *TSE Standard Dergisi*, Yıl: 40, 473, 22-23.
- Rights and Responsibilities of the Instructional Staff <http://www.units.muohio.edu/secretary/mupim/mupimpdf/section-5-RR-instr-staff.pdf>
- Şener M. (1996). *İşletmelerde Sosyal Sorumluluk*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Teknik Üniversitesi, FBE, İstanbul.
- Terhart, E. (1998). Formalised Codes of Ethics for Teachers: Between professional Autonomy and Administrative Control. *European Journal of Education*. 33, 4.
- The Texas Community College Teachers Association <http://www.southplains-college.edu/website/publications/fachand/03.html>
- Tirri, K. ve Kansanen, P. (2003). Introduction. *Educational Research and Evaluation*. 9, 1.